

SANTYKIAI TARP ŽMONI KOMUNIZME

žanga : Bendruomeniškumas — komunizmo vilion . — Šio pranešimo tikslas yra iškelti kolektyvini komunizmo bruož , atkreipiant dėmesį į jo reikšm komunizmo plitimui.

Vakar Europos komunizmo tyrin tojai dažniausiai nesustoja prie kolektyvizmo problemos, tur būt, dėl ši dvi priežas i . Vis pirma dėl to, kad komunistinio kolektyvizmo gr sm jiems nėra taip gerai paž stama, kaip mums. Ir antra, kad jie komunizm tiria daugiau kitais atžvilgiais. Jie tyrin ja komunizm , kaip materialistin filosofij , kaip darbo klas s valdym arba kaip dialektin materializm . Tuo tarpu komunizmo praktikoje jo šviet jai patys turi daugiausia vargo, kai jiems reikia išaiškinti dialektinio materializmo vaidmen komunizme. Ir šis j sunkumas nėra atsitiktinis. Pasak Vinco Kvieskos, k reiškia istorinis arba dialektinis materializmas, nebuvo aišku pa iam Marksui. «Marksui gyvenant, niekas neprivert jo pasisakyti, kaip jis supranta š termin »¹.

Klausimo apie darbinink teises praktin je plotm je komunizmo agitatoriai neleidžia n iškelti. Juo labiau komunizme negali būti kalbos apie darbo klas s viešpatavim . Vienas ta iau faktas, kuris galingai užgožia vis komunistin s santvarkos akirat , yra kolektyvizacija. Žmon s nuo jos paskutin mis j gomis ginasi, kaip Lenkijoje, ar nuo jos ken ia, kaip Lietuvoje ir daugumoje pavergt kraštu.

Laisvajame pasaulyje tuo tarpu kolektyvizmas teb ra vienas didži j masal laim ti žmones komunistinei santvarkai. Neseniai vienam asmeniui teko š klausim paliesti su vienos Piet Amerikos valstyb s konsulu J. A. V. Kai buvo atkreiptas konsulo dėmesys komunizmo pavoj Piet Amerikai, jis maždaug šitaip kalb jo:

«Nereikia pamiršti, kad Piet Amerikos žmogus yra kitoks, negu ia. Jis yra kolektyvistas iš prigimties. Jis dar nėra per j s iš kolektyvinio gyvenimo individualin . Dėl to ir komunizmas jam yra nat ralus reiškinys, ir jis jam nieko blogo nepadarys ».

¹ *Markso moksliskas garsas*, 6 psl., rankraštyje.

Taip ar panašiai kalb jo vienos Piet Amerikos valstyb s konsulas. Mums tai yra geras pavyzdys, nurod s b d , kuriuo komunizmas plinta. Nuožulnumas, kuriuo jis rieda, yra kolektyvizmas. Kolektyvizmas yra sistema, kurioje *aš* ir *tu* santykiai kiškoje ir visuomeniškoje srityje pasiekia glaudžiausio laipsnio, jei to dar nevadintume, visišku susimaišymu. Toje sistemoje asmen individualumas nuken ia j bendrumo naudai.

Bet ne tik dabar komunizmo vilion sudaro kolektyvizmas. Jis toki pati vaidmen vaidino ir pradžioje. Pirmosios komunistin s cel s Vakar Europoje ir Rusijoje buvo persunktos žmon i bendravimo ilgesio. Net ir neieškant tam teigimui kitoki argument , komunist atsisakymas vis kit titul tarpusaviuose santykiuose ir vadini-masis « draugu » tai pakankamai liudija.

Turint tai prieš akis, kyla mintis, kad draugu s voka komunizme n ra toks nereikšmingas dalykas, kaip komunistini rašt tyrin tojui gali atrodyti. Nors ji marksistiniuose raštuose ir n ra dažnai sutinkama, ta iau ia ji n ra atsitiktinyb . Ši id ja dar ir šiandien yra pagrindin komunizmo s kla; jei ir ne s kla, tai bent dirva, kurioje jis br sta.

Popiežius Pijus XI sako, kad komunizmo veikla yra persunkta « kažkoku misticizmu, jog užkre ia, apsvaigina ir uždega apgaulin-gais pažadais suviliotas minias »². Tas misticizmas kyla ne iš ko kito, kaip iš visuotinio bendravimo ilgesio. Jis tikrai nekyla iš nuosavyb s panaikinimo. Grei iau galima pasakyti priešingai: šis nusi-teikimas yra toks stiprus, kad jo pagauti žmon s sutinka net su nuosavyb s panaikinimu.

D l to verta yra patyrint i, k komunizmas skelbia *aš* ir *tu* santyki reikalu.

I. Veikimo ir santykiavimo probl ema marksisme

1. *Veiklusis materializmas*. — Nors dialektinio materializmo aiškinimas komunistiniams agitatoriams ir sudaro dideli sunkum , ypa kai reikia suderinti totalistin komunizmo valdymo pob d su bet kokia dialektika, ta iau, norint studijuoti komunizmo pagrindus, vis d lto be jos pagrinduose gl din ios dialektikos apsieiti ne ma-noma. Komunistin santvarka savo geležine stagnacija pirmu žvilgs-niu sudaro sp d , kad mes ia turime reikalo su labai statiniu dalyku, kuriame jokiam judesiui n ra vietos. Ta iau iš tikr j , komunizmo pagrinduose gl di didelis jud jimas. Komunizmas, šalia savo

² Enciklika *Divini Redemptoris*, cit. iš rinkinio : *Popieži enciklikos ir kalbos*, 1949, 433 psl.

materialistin s statikos turi ir savo dinamik . Ir ta dinamika jam yra labiau esmin negu statika.

Marksas pa ioje savo ideologijos k rimo pradžioje kritikavo ir iš dalies net atmet ar patais statin 19 šimtme io materializm . Jis j patais , prijungdamas jam veickl j idealizmo moment . M s svarstomam klausimui, b tent: kaip stovi asmen santykiai komunizme, Markso pareiškimai apie veickl j materializm turi grindžiamosios reikšm s. Iš j mes gal sime pasteb ti, kad pirmaujantis momentas marksizme yra veikimas. Šis veikimas, kaip v liau matysime, ia pasiekia tokio laipsnio, kad savo tekm je paskandina ir veikian ius asmenis.

Bet susipažinkime su paties Markso mokslu. Savo paži ras apie veickl j materializm jis išd sto pastabose parašytose pa iam sau 1845 m. ryšium su Feuerbacho knyga apie krikš ionyb s esm . Feuerbachas yra laikomas senojo, mechanistinio materializmo atstovu. Trumpos Markso pastabos apie Feuerbacho moksl yra pilnos lemting pas k marksizmui. Mes ia norime sustoti tik prie t dalyk , kurie tiesioginiai lie ia m s tem , b tent: kas dominuoja ar kas vadovauja nustatant žmoni santykius marksizme.

Pagrindinis ligšiolinio materializmo tr kumas, pasak Markso, yra tas, kad jis buvo suprantamas tik kaip objektas, kaip m sty- mas, o ne kaip «jausminga žmogaus veikla, praktiška bet ne subjektyvi »³. Aktyvin gyvenimo pus , pasak Markso, yra išryškin s idealizmas, bet jis tai yra padar s tik abstrak tiai. Jis nesuprato žmogaus veiklos «per objektus ». Ši veikla, kuri eina ligi to, kad b t pakeistos gyvenimo aplinkyb s, ir yra ne kas kita, kaip revoliucin praktika. Markso atstovaujama revoliucin praktika nepalieka nuošaly nei paties žmogaus. Žmogus, kaip aplinkos dalis, taip pat turi b ti kei iamas. Tai reiškia, kad žmogus turi b ti žmoni aukl jamas ⁴.

Stipriai pabr ždamas savo pastabose veikiant savo sistemos pob d , šia pa ia proga Marksas išsiduoda, k jis iš tikr j mano apie žmog . ia mes pamatome, kad žmogus jam n ra tai, k mes vadiname individu. Pasisakydamas prieš individualistin žmogaus supratim , Marksas tvirtina: «Žmogaus esm n ra abstrakcija, gl dinti kiekviename individe. Savo tikrov je jis yra *socialini ryši junginys*»⁵. Pasak Markso, Feuerbachas, kuris žmogiškumo esm mato atskirame individe, tur t prileisti šitokias nepriimtinas pas - kas : Jam tekt paimti atskir žmog iš istorinio proceso ir duoti

³ *Theses on Feuerbach*, cituojamos iš *A Handbook of Marxism*, New Yorkas, 1935, 229 psl.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat, 230 psl., mano pabraukta. V. Bagd.

jam religinius jausmus, kaip jam kažk nuosavo. Tai b t prileisti abstrakt — izoliat — individualin žmog »⁶. Marksas šiais žodžiais reaguoja Feuerbacho mint apie jausmin , humanistin kontempliacij . Mat Feuerbachas, nepaisant savo bedievyb s, nenor damas pasitenkinti vien abstraktiniu galvojimu, skelb tokios kontempliacijos reikal .

Iš šios trumpos apžvalgos mes galime pasteb ti du b dingus Markso galvojimo principus. Iš vienos pus s marksizmas yra veikimo ir tai daiktinio arba praktinio veikimo sistema. Ir antra, pagrindinis veik jas šiame procese yra kas nors, tik ne individualus žmogus. Žmogus ia yra tik kaip veiksmo pyn s dalis, kurio individualyb yra prieinama tik abstrakcijos keliu, t. y. tik atitraukiant j iš veiksmo t km s. Veiksmo t km šioje sistemoje yra labiau pagrindinis dalykas, negu atskiras individas.

2. *Veikimo primato gr sm žmogui.* — Turint prieš akis šias dvi stipriai pabr žtas Markso mokslo tiesas, — veikim ir žmogaus nuindividualinim , — kyla klausimas, ar negalima šias id jas vienu nuo kitos atlaisvinti ir, tuo pasinaudojant, išlaisvinti komunizm nuo jo vergyst s bruožo. Gal b t galima pasilaikyti, kaip pagrindin gyvenimo princip , praktišk veikim , bet šalia to pripažinti ir tikr individual veikiant žmog ? Tokiu b du mes gautume sistem , kuri b t labai veikli, labai k rybinga ir netur t jokio žmog pavergian io bruožo.

Ši mintis juo labiau peršasi galvon, nes atrodo, kad tos dvi Markso tiesos — veikimo primatas ir masinis žmogus — tarp sav s nesiderina. Juk jei yra veikimas, tai turi b ti ir veik jas. Jei yra labai išryškintas ir pirmon vieton pastatytas praktiškas veikimas, tai ne mažiau praktiškas turi b ti ir veik jas. Sud j kartu didel veikim su dideliu veik ju, gal mes gal tume pataisyti komunizm , atidarydami jam nauj keli , kuris gal t b ti laisvas ir humanistinis. Ši mintis yra viliojusi ne vien komunizmo gelb toj tiek laisvuose Vakaruose, tiek pavergtuose kraštuose.

Ta iau pasirodo, kad šitokiu keliu komunizmo gelb jimas n ra manomas. Tiesos, kai mes jas kart priimame kaip vadovaujan ius principus, gyja labai daug galios. Jei kuri ties pastatome savo sistemos centre, ji tai sistemai gyja absoliutin s vadovaujan ios reikšm s. Ji tampa didžiuoju nelygstamuoju, toliau nepriklausan iu net nuo sistemos k r jo noro. Ji savo krypt visagališkai primeta visoms sistemos dalims. Taip atsitinka su veikimo primatu marksizme. Kai veikimas yra pad tas šios sistemos pagrinde, tai veik jas

⁶ Ten pat.

joje ž va ne atsitiktinai. Marksas, sugretindamas savo sistemoje veikimo primat su atsisakymu individo, nepadaro jokios filosofin s keistenyb s. Jis eina labai nuosekliai, pagal ontologinius d snius.

Norint tai suprasti reikia truput sustoti prie veikimo filosofijos. Pirmiausiai, žinoma, reikia nepaleisti iš aki , kad ia kalbama ne apie šiaip kok , nors ir didel , veikimo pabr žim . Veikimo pabr - žimas, kuris sistemoje neužima aukš iausios vietos, neturi ir visuotin s takos. Bet kas yra veikimas ? — Veikimas yra tarsi veik jo mimas iš sav s ir davimas kitam. Veikimas yra veik jo atsiv rimas, išsiliejimas, jo išsiekvojimas. O absoliutinis veikimas yra absoliutinis sav s išsiekvojimas ir susinaikinimas.

Nors tai pirmu žvilgsniu skamba kiek ne prastai, ta iau, jeigu m stydami neiškraipome s vok , tai ši išvada yra nuosekli. Vaizdingiausias pavyzdys šiuo reikalu gali b ti paimtas iš mokslo apie Diev . Dievas yra didelis veik jas. Jo veikimas išor — nes tik apie tok veikim ia kalbame — yra k rimas pasaulio. Dievas kuria pasaul iš sav s, — ta prasme, kad iš nieko kito. Ta iau jis pats pasauliui nepersiduoda, jis pasilieka ir pats šalia savo sukurto pasaulio. Jis pasauliu netampa. Jei pasaulio k rimas b t pats vyriausias Dievo buvimo principas, jo tikslas ir jo prasm , tai jis, kurdamas pasaul , pats išnykt . Bet Dievas, nepaisant savo milžiniškos k rybos, neišnyksta. Komunizme tuo tarpu mes turime tok atvej su žmogumi. ia žmogaus k ryba sunaikina pat žmog . Markso pastabose Feuerbachui mes gal tume tiesiog g r tis labai ryškiu veik jo išnykimo pavyzdžiu. Gaila tik, kad ši nuoseklyb kartu reiškia ir didel žmogaus tragizm .

3. *Masinis subloškimas.* — M s tema yra žmoni santykiai komunizme. Iš to, kas yra paaišk j apie veiksmo primat ir individo nerealum Markso moksle, b t galima sakyti, kad jokios kalbos apie asmeninius santykius, išskyrus masin subloškim , marksistin je santvarkoje negali b ti. Faktiška asmen b kl komunistin je santvarkoje ir yra labai sunki. Ji yra sunkesn ir skaudesn , negu Vakar kult rininkai ir visuomenininkai sivaizduoja.

Žmoni santykiai visada yra savotiška paslaptis ir juos pažinti pašaliniam steb tojui ne visada yra lengva. Panašiai, kaip lank s kal jim sve ias negauna menkiausio supratimo apie santykius tarp kalini , taip lygiai vakarietis laikraštininkas visiškai neprasiveržia tuos pilnus baim s tarpusavio santykius, kurie yra tarp žmoni pavergtuose kraštuose.

Tiesa, Vakar kult rininkai yra pasteb j vien ši laik reiškin , kuris turi daug bendro su m s tema ir su materialistini filosofij plitimu. Tai yra žmoni sumas jimo pavojus. Ryšium su

šiuo pavojum Vakaruose pradedama pasigesti organišk visuomeni-
ni ryši ir bodimasi bei baisimasi bekylan ia bevarde mas s ga-
lybe ir mas s žmogumi.

Kaip reakcija prieš š reiškin stipriausiai reiškiasi egzistencin
filosofija. Ji labai ryškiai pabr žia žmogaus individualum , jo vien-
kartinum , ir jo nepakei iamum . Ta iau šalia to, ji iškelia esmiškai
neišgelbim žmogaus buvimo situacij , pasibaigian i absoliutine
mirtimi. Ji kvie ia žmog laisvai priiimti ši tragišk savo buvi-
mo situacij .

Paliekant nuošaly esmin egzistencializmo vertinim , mums kyla
klausimas, k š filosofija duoda žmoni santykiams. Ar šiuo atžvil-
giu ji yra kas daugiau, negu priešsocialistini laik individualizmas
ir liberalizmas ? Štai kaip š klausim atsako angl filosofas F.
Copleston : « Egzistencializmas kai kuriose savo formose, taip sakant
iš dalies, yra teigimas iš naujo laisvo individo, akivaizdoje šios ga-
lingos krypties⁷. Tai yra, žinoma, priėžastis, d l kurios marksistai
M. Sartro egzistencializm laiko mirštan ia buržuazijos filosofija,
paskutine pasenusio individualizmo konvulsija »⁸.

4. *Bendravimo ilgesys*. — M s tema yra tas masiškumas, kuris
reiškiasi, kaip masalas patraukti žmon ms komunizm , ir tas ma-
siškumas, kur komunistin santvarka faktiškai sukuria. Apie tai,
koki santyki tenka laukti marksistiškoje santvarkoje mes mat me
Markso pastabose Feuerbachui. Žmogus ten yra ne tik nuasmenintas
bet ir nuindividualintas, d l to koki jam b dingesni santyki ten
laukti netenka. Ta iau mes dar nepaliet me tos kolektyvin s dva-
sios, kuri kaip koks masinantis idealas, uždega ne vien atsilikusias
tautas, bet ir daugel geros valios šviesuoli , kaip sako Pijus XI.
« Tuo b du jiems pavyksta apgauti net prasilavinusius ir dorus as-
menis, kurie ne kart susižavi naujuoju mokslu »⁹.

Žmogaus pasiilgimas žmogaus yra didesn gyvenimo realyb negu
pirmu žvilgsniu atrodo. Ryškiausiai ir lengviausiai šis reiškiny yra
pastebimas lytin je meil je. Skirting ly i asmenys ilgisi vieni kit
tiesiog fizine j ga. Ta iau žmoni ilgesys vien lytiniais santykyiais
neapsiriboja. Kas gali išmatuoti t ilges , kuriuo sociališkai žemai
stov s žmogus ilgisi bendravimo su aukštai stovin iu žmogumi.
Laisvoje demokratin je visuomen je iš to paprastai nepasidaro ko-
kios problemos, ta iau tas ilgesys vis tiek yra. J galima pasteb ti,
pavyzdžiui, tose žmoni miniose kurios susirenka sutikti kokio

⁷ Politinio totalizmo V. Bgd.

⁸ F. Copleston, *Contemporary Philosophy*, Westminster Maryland 1956,
138-139 psl.

⁹ Enciklika *Divini Redemptoris*, žr. *Popieži enciklikas*, 436 psl.

žymaus asmens. Arba kas gali išmatuoti ilges žmogaus, kuris visomis jomis stengiasi praturti tį, kad turėtų tokios kitiečių. Nežinome kime akiai turti siekiant žmogų, kaip iš tikro akiai, kuris norėtų turti vien dėl turti. Turti jis siekia norėdamas plačiau ir giliau santykiuoti su visais žmonėmis. Jis nori tokiu santykiu, kuriuose jis vaidintų ne tik iš kitiečių imanio bet ir kitiečių duodanio arba vadovaujančio vaidmenį. Tiesa, faktiškai turėtuolis dažniausiai savo visuomeninio santykiavimo nepagerina, tačiau jo turtas jam leidžia bent susikurti takingo santykiavimo iliuziją.

Marksas suprato šio žmogaus santykiavimo ilgesį. Jis pagavo slaptingą norą praturti priežastį. Ir jis pažadėjo žmonėms intymius santykius vis su visais, be turto teikiama priemoni ir be jo statomai. Liberali mėsos šūkis: laisvė, lygybė ir brolybė, jis perdirbo « vis šalių proletarai vienykitės », turėdamas tikslą priversti su jais santykiauti ir ne proletarus.

Komunizmas nori kiekvieną žmogų laikyti draugu. Draugiškumo išryškėjimas santykiuose su kitu asmeniu reiškia tų santykių glaudumą ir artumą. Šis nusistatymas marksizme nėra agitacija. Jis yra pasirodymas, kaip išeities taškas. Santykiai tarp žmonių yra ta didžioji realybė, kuri sudaro atramą, visam komunistiniam statiniui. Kai mes santykiaujame su «kitu», tai mes iš jo kuo nors imame ar jam duodame. Santykius pastatius aukščiau vietoje komunistinje santvarkoje «kitas» pasidaro lemtingasis gyvenimo faktorius. Juo yra ne «aš», bet «kitas». Nenuostabu, kad šio «kito» komunistas ieško kaip savo išganymo, kaip būtiną savo buvimui lygus. Be «kito» komunistas negali gyventi. Jis «kito» asmens nepaleidžia niekur. Jis jį veda net iki priverstinio darbo stovyklos. Bet kuriame pasaulio krašte esant žmogų jis nori laimėti sau, padarant jį komunistu.

«Kitas», pasidarydamas toks reikšmingas marksistinėje santvarkoje, pasiekia joje tokio laispsnio, kad tampa «aš» pavergtu. Tačiau šis «kitas», nebūdamas asmeniškai išryškintas, yra greičiau tik pavergiamas aplinkybių atstovas, negu asmeniškai pavergtas. Tuo komunistinis pavergtas skiriasi nuo kokio kapitalistinio pavergto, kuris veikia daugiau individualiai.

5. *Santykiaujantis žmogus*. — Matome, kad veikimas marksizme yra pastatytas aukščiau principo vietoje. Taip pat pastebėjome, kad veikimas, pastatytas aukščiau buvimu, turi labai didelį metafizinį pasiekimą. — Jis griauja veikimą. Dievo atveju, veikimas išorinis, atsistojantis aukščiau tikslu, Dievui sunaikinti, jį suplakti su jo kūriniu. Žmogaus atveju, veikimas išorinis, pastatytas aukščiau buvimu, reiškia pilną ir net raidišką žodžio prasme žmogaus

sunaikinim . Komunistin santvarka yra vaizdinga šios filosofijos iliustracija.

Ta iau, iš kitos pus s, žmogui veikimas išor , arba visokios r šies k ryba, ir santykiavimas su kitomis b tyb mis yra taip pat metafizin b tinyb . Negalima sivaizduoti žmogaus neveikian io. Negalima sivaizduoti žmogaus nesantykiaujan io su kitais. Banali juk yra tiesa, kad mes vieni be kit pagalbos negalime nei užgimti, nei išaugti, nei išsimokslinti. Kiekviename iš m s yra gimtas didelis noras duoti k nors kitiems. Tur b t, negalima rasti tokio menko žmogaus, kuris netur t troškimo b ti reikšmingas kit žmoni gyvenimui, k nors jiems duodamas. D l to yra suprantama, kad ir dorin žmogaus vert susidaro ne iš ko kito, kaip iš jo veikimo. Taip pat ir antgamtinis žmogaus gyvenimas, jo išganymo neišskiriant, daug priklauso nuo jo veikimo.

Svarstant marksizmo veiklos princip ir jo tarpusavio santyki išryškinim bei komunistin žmoni suglaudininim , tenka tur ti prieš akis šias abi problemas puses. Tiek veiklioji žmogaus prigimtis, tiek socialin jo prigimtis marksizmo pažaduose randa dideli masal , kuriais ji gali b ti suviliota. Pats Pijus XI, smerkdamas komunizm , randa reikalo pasteb ti, kad jam netr ksta ger tiksl . Tai popiežius pasako ryšium su komunizmo pastangomis pagerinti dirban i j b v . Toliau jis rašo : « O kadangi kiekvienoje klaidoje yra šiek tiek tiesos (netr ksta jos n komunizme, kaip esame min j), tai t j tiesos krislel komunistai sugeba gudriai iškelti, kad juo uždengt savo d sni ir metod nežmoniškum »¹⁰.

Žmogus nebus laimingas, jei jo veikimo galios negaus darbo ir nebus išvystytos iki galimo aukš iausio laipsnio. Jis taip pat nebus laimingas, jei jam bus uždraustas santykiavimas su kai kuriais asmenimis, iš j k nors imant ir jiems k nors duodant.

Šitie gyvastingi žmogaus interesai yra tie keliai, kurie nuveda ištisas tautas ir net apsišvietusius žmones komunizmo prieglobstin. D l to tiek komunizmas, tiek marksizmas šiandien kelia dideli studijini uždavini . Vienas iš j yra santykiavimo klausimas. Santykiavimas yra veikimas. Tam tikra prasme visok žmogaus veikim galima ži r ti kaip santykiavim . Ta iau kitose veikimo srityse, kur santykiaujama ne su asmenimis, žmogaus santykiavimas toki dideli problem nekelia. Žmogus santykiauja ir religijoje, ir ia jo santykiavimas pasiekia aukš iausio lygio, nes santykiauja su Dievu. Santykiavimas su žmon mis kelia vis eil tvarkos ir teis s klausim . Negalima sakyti, kad šioje srityje yra viskas jau padaryta, viskas išaiškinta ir reikia gr žti tik atgal.

¹⁰ Pijus XI, Enciklika *Divini Redemptoris*, žr. *Popieži enciklikos*, 436

II. Analitin dalis

Susipažin su žmoni santykiavimo problema, kaip j iškelia komunizmas, dabar pasiži r kime kiek atidžiau kai kuriuos mark-sistin s ideologijos šaltinius. Atkreipkime d m si vien ištrauk Markso kritikos Gothos socialistinei programai, kelet pasakym jo pastabose ryšium su Feurbacho knyga ir Lenino straipsni apie dialektin materializm . Šiose ištraukose mes pasteb sime ryškiai pabr žtas tas pa ias žmogaus supratimo kryptis, kurias, daugiau deduktyviniu b du, mes konstatavome pirmojoje dalyje.

1. *Bendravimas marksisme.* — Asmens supratimas Markso moksle pasižymi tam tikru dvilypumu. Iš vienos pus s, ia galima sutikti nemaž individo pažangos pažad . Iš kitos, ta iau, ia atsi-dengia labai apgail tina individo realyb .

1875 m. Vokietijos socialistai, susirink savo seiman Gothos mieste, pri m program , kuri buvo pasisavinusi Markso moksl su kai kuriais skirtumais. Valdži laim ti ji ryžosi ne revoliucijos keliu, bet buržuazin je valstyb je priimtu keliu. Šalia to, programa ska-tino kooperatyvin veiklos b d gamyboje. Marksas prieš ši pro-gram paraš kritik , kurioje tarp kitko jis atidengia savo paži r asmenis ir j santykius. Jis rašo : «Aukštajame komunistin s visuomen s tarpsnyje, kai bus išnyk s pavergiantis individ subordinavimas darbo padalinimui ir tuo pa iu bus išnykusi antitez tarp protinio ir fizinio darbo, po to, kai darbas, buv s gyvenimo prie-mon , bus tap s pirmine gyvenimo b tinybe, po to, kai gaminan ios j gos bus padid jusios kartu su individo pažanga ir kai daug gau-siau tek s visi kooperatyvin s gerov s šaltiniai, — tik tada siauras buržuazini teisi pasaulis bus paliktas užpakaly, o visuomen savo v liavose sirašys: nuo kiekvieno, atsižvelgiant jo sugeb jimus, kiekvienam, atsižvelgiant jo reikalus »¹¹.

Šis Markso pasisakymas turi gana daug medžiagos tiems klau-simams, kuriems mes esame susitelk . Pirmiausia, paskutinis jo sakiny s labai gyvai išreiškia pagrindin m s problem , b tent: visuotin žmoni santykiavim . Atskirai paimtas šis sakiny s yra tokia programa, kuri gali b ti priimtina ir ne komunistui: «nuo kiekvieno, atsižvelgiant jo sugeb jimus, kiekvienam, atsižvelgiant jo reikalus ». Galima sakyti, kad šiame sakinyje žymu net nemažas kiekis individualizmo.

¹¹ *Gothos programos kritika*, cituota iš David Guest, *A textbook of Dia-lectical Materialism*, New Yorkas, International Publishers 1939, 98 psl.

Toliau, mes šioje ištraukoje sutinkame minti, kuri patvirtina mūsų pažiūrą apie veikimo primatą marksistinėje santvarkoje. Marksas yra, bent, išsireiškia, kad darbas šioje santvarkoje nebebus gyvenimo priemonė; jis bus gyvenimo būtinybė. Ką reiškia darbas, kaip gyvenimo būtinybė? Markso mintyse, žinoma, tai nereiškia žmogaus pavergimo darbui. Priešingai, tai reiškia darbo išaukštinimą, jo išimimą iš pažemintos vietos ir jo pastatymą labai aukštai vertybių gradacijoje. Faktiškai darbo pažeminimą Marksas žvelgia darbo pasidalinime ir iš to kylančioje antizyde tarp protinio ir fizinio darbo. Tačiau Marksas iškelia seną problemą, tačiau bent komunizmas prieš šios problemos sprendimą beveik nieku nepriešijęs. Ir komunistinėje santvarkoje viešpatauja plati darbo diferenciacija bei hierarchija, net kiek nemenkesnė negu kapitalistiniuose kraštuose.

Grįžtant prie Markso pareiškimo apie darbo būtinybę, kyla klausimas, ar darbas yra nerasant pastatomas per aukštai. Ir iš tikrųjų, jei ši darbo būtinybė suprasime ontologine prasme, tai tas reikš žmogaus palankiam veikimui, arba buvimo subordinavimą kurybai. Ši subordinacija nepaliekia vietos nei Dievui nei žmogui. Bet kitaip jos yra suprasti ir negalima, nes darbas yra vadinamas *pirmine* gyvenimo būtinybe ir jokiu būdu ne gyvenimo priemone. Jei ši būtinybė perkelsime kasdieninį komunizmo praktiką, tai ir gausime ne kitą, kaip priverstinio darbo organizaciją.

Šalia to tačiau šis pasisakymas alsuoja viliojančiais realiais pažadais individui. Tai žadama panaikinti tie individo suvaržymai, kurie kyla iš žemesnio darbo. Su gamybos pažanga tikimasi realios individo pažangos. Su šia pažanga tikimasi visuotinio individo bendravimo, atsižvelgiant kiekvieno reikalus ir sugebėjimus. Ši pažada ir darbo išaukštinimo suviliotai, tik retas gali atkreipti dėmesį tuos pavojus, kuriuos per didelį darbo išaukštinimą neša žmogui.

Kai Marksas stengiasi panaikinti privatinuosius nuosavybės, atrodo, jis nemanantis sukurti nuasmenintos visuomenės. Komunizmo manifeste galima rasti šitokį pasisakymą apie individo laisvę: « Vietoj senosios buržuazinės visuomenės, su savo klasėmis ir klasišku antagonizmu, mes privalome turėti sąjungą, kurioje kiekvieno laisva raida yra sąlyga laisvos raidos visiems »¹². Atrodo, kad marksistai yra pasisakę tik prieš buržuazinę santvarką, bet ne prieš individą, kaip tokį. Jie net aiškiais žodžiais nurodo, kaip reikia suprasti ją puolam individui. Tame pačiame Manifeste jie savo seką jus moko: « Jūs dli to turite prisipažinti, kad, individui, jūs suprantate ne kitą asmenį,

¹² *A Handbook of Marxism*, New Yorkas 1935, 47 psl.

kaip buržuj , kaip vidurinis klasinis savininkas . Šis asmuo, iš tikrųjų turi būti nušluotas, t. y. padarytas negalimas »¹³.

Kaip toliau siekia šio individo sunaikinimas, marksistai pasisako sekančiame to paties Manifesto sakinyje. « Komunizmas nenusavina žmogaus galios pasisavinti visuomenės padarinius. Viskas, ką jis padaro, tai tik nusavina jo galią pavergti kito darbus šio pasisavinimo keliu »¹⁴.

Šie Markso ir Engelso pareiškimai Manifeste yra būdingi savo pastanga išsaugoti individą marksistiniame visuomenėje. Jie nori individo sunaikinimą apriboti dviem atžvilgiais. Visų pirma jie nusikreipia tik prieš vieną individą, būtent, prieš vidurinį klasinį savininką. Ir toliau, jie nori individo galią sumažinti apriboti tuo būdu, kad panaikina tik tas individo galias, kurios gali pasisavinti kito darbą .

Kyla klausimas, ar toks apribojimas marksizme yra galimas ? Ar praktiškai jis šioje sistemoje gali veikti ? Matome, kad Markso ideologija ryšio ant praktiškai santykių pagrindo. Realumas ir praktiškumas yra didžiosios marksizmo savybės. Jeigu individas negalėtų turėti teisės kito individo darbus, tai jį santykiškai marksistiniu požiūriu pasidarytų nieko neverti. Tokiu būdu marksizmas netektų vieno iš pagrindinių savo bruožų : konkretumo ir realumo. Ir, reikia pastebėti, kad komunizmo praktika šiuo keliu ir nenuėjo. Ji nepalikė jokio individo, nejungė visuomeninį tarnavimą . Išimtinai individą komunistiniame santvarkoje nėra ta prasme, kad ten būtų kam nors taikomas kitoks individo supratimas.

Vadinasi, Markso pastanga apriboti individo nusavinimą kaip kurais atžvilgiais, nėra jo realus mokslas, bet greičiau tik diskusinis priemonė , jo išsiskujimas, norint apginti marksizmą nuo nepatogių priekaištų.

2. *Markso žmogaus supratimas.* — Tikrasis ir gilusis Markso žmogaus supratimas yra išreikštas jo pastabose apie Liudviko Feuerbacho mokslą . Tiesa, šios pastabos buvo parašytos ne spaudai. Marksas jas pasižymėjo, perskaitęs Feuerbacho knygą 1845 m. pats sau, kad, matoma, vėliau prie jo grįžtų . Jis pats prie jo negrįžo. Jis 1888 m. paskelbė Engelsas, jas pavadindamas «ne kainojamos reikšmės pirminiu dokumentu, kuriame glūdi žinti naujos pasauližiros sėkla » . — Iš to fakto, kad Marksas prie šių pastabų pats negrįžo, gal būtų, kas manys, kad Marksas vėliau joms daug reikšmės neteikė . Kas bebūtų su Markso vėlesnėmis pažiūromis, tačiau

¹³ Ten pat, 40 psl.

¹⁴ Ten pat, 40-41 psl.

matome, kad jomis yra susižavę su kitas marksizmo ideologas Engelsas. Taigi, jos mums liudija Engelso pažiūrą mums ir pimaus klausimais. Šalia to, nereikia praleisti iš akių, kad, Engelsui jas 1888 m. paskelbus, jos tapo viena iš reikšmingų marksistinės ideologijos apraiškų, formavusių komunistinius sąjūdžius. Dėl to šias pastabas mes turime pagrindo žinti, kaip pirmą kartą marksistinės ideologijos šaltinį.

Liudvikas Feuerbachas buvo parašęs knygą *Kriščių ionybės esmė*. Engelsas Feuerbacho mokslą vadina greičiau gudrių negu giliu¹⁵. Feuerbachas yra materialistas. Protas jis laiko aukščiau medžiagos padariniu. Tačiau, tai pasakys, jis kažkaip ir sustoja. Toliau jis neina. Jam pritrūksta akcijos. Jis pats savo būklę materializme šitaip aptaria: «Žvelgiant atgal aš visiškai sutinku su materialistais; bet ne pirmyn»¹⁶. Neturėdamas kur toliau eiti materializmo keliu ir būdamas atsisakęs dviasiskai teorinės veiklos, Feuerbachas siūlo žmonijai jausminę kontempliacijos kelią.

Marksas savo pastabose jam prikiša, kad šis jo siūlomas jausmas jo sistemoje netampa tikra žmogaus veikla ir praktika. Aktyvumo idėja prieš materializmą, esantis išvystytas idealizmas. Bet jis tai yra padaręs tik abstraktiai. Dėl to idealizmas neturintis jausminę veiklos, kaip tokios. Feuerbachas turi jausmą, «bet jis nesuvokia paties žmogiškos veiklos, veiklos per objektus»¹⁷. Padaręs šiuos priekaištus Feuerbacho siūlomai jausmo kontempliacijai, Marksas išdėsto savo žmogiškosios esmės supratimą. «Žmogiškoji esmė nėra abstrakcija, kuri būtų kiekviename pavieniame individe. Savo tikrovėje ji yra visuomeninė santykių visuma. Feuerbachas, kuris nekreipia dėmesio šiai realios [žmogaus] esmės kritikai, yra pasmerktas: arba atsitraukti nuo istorinio proceso ir religinį jausmą laikyti kažkuo savaimingu ir prileisti abstraktą — izoliuotą — žmogiškąjį individą, arba žmogiškąjį esmę jis gali suprasti tik kaip «giminį», kaip kurį išvidin bendrybę, kuri vien tik natūraliai jungia daugelį individų. Dėl to Feuerbachas nemato ... kad abstraktus individualas, kurį jis analizuoja, tikrovėje priklauso kuriai nors visuomeninei formai»¹⁸.

Šie Markso pareiškimai iš tikrųjų yra tokios plačios ir gilios apimties, kad jie neleidžia anksčiau minėti jo žodžiai apie individą laikyti kuo nors daugiau negu taktiniu neišsakymu. Markso žmogus, kurį pasirodo išlaisvintas nuo bet kokios statikos ir panertas visuo-

¹⁵ *Ludwig Feuerbach*, cituota iš *Handbook of Marxism*, 217 psl.

¹⁶ Ten pat, 219, psl.

¹⁷ *Theses on Feuerbach*, cit. iš *Handbook of Marxism*, 229 psl.

¹⁸ Ten pat, 230-231 psl.

tin je dinamikoje. Nuoseklus vedimas gyveniman šitokio išlaisvinto net nuo sav s paties žmogaus gali pateisinti vis komunistin dinamik .

Deja, mes ia negalime leistis žmogaus esm s studijas iš pagrind ir tyrin ti šio žmogaus supratimo teisingum . Tam tikslui reikt pervertinti ne vien vis filosofin paveld jim bet ir sigilinti egzistencializmo filosofij , kuri, nepaisant savo individualizmo, dinaminiam žmogaus supratimui teikia daug vietos.

M s reikalui užtenka atkreipti d mes tai, kad Marksas žmogaus esm išveda ne iš individualaus žmogaus, bet iš jo visuomenini santyki pyn s. Atsitraukim nuo šio tekan io (istorinio) žmogaus supratimo Marksas laiko gr žimu abstrakcij arba individualaus žmogaus supratim . Gr žimas individ jam atrodo tas pat, kas gr žimas tradicin filosofij , kuri žmogaus esm mato išvestin je « gimin s » s vokoje.

Šiose pastabose nesunku pasteb ti didel Markso dinamik , kuria jis nori gr sti savo žmogaus supratim . D l to nuoseklu yra, kad žmogus jam realybe tampa tik savo santykiuose. Jeigu šiuos santykius suprasime platesne prasme, b tent, kaip žmogaus veikim apskritai, tai mums pasidarys suprantama, kod l darbas Marksui tampa didži ja žmogaus gyvenimo b tinybe. Darbas jam jau neb ra žmogaus gyvenimo priemon . Darbas yra realyb savyje; tokia realyb , kuri sudaro net paties žmogaus prasm ir esm .

Turime nepaleisti iš aki , kad Marksas ia nekalba apie šiaip sau didel žmoni santyki reikšm (su kuo mes tur tume sutikti) ar apie didel žmogaus aktyvum (su kuo mes taip pat tur tume sutikti). Jis ia žmogaus santykiavim pastato vietoj paties žmogaus. Nenuostabu, kad santvarkoje, kuri grindžiama šitokia filosofija, žmogus pask sta savo santykiuose ir darbuose. Šio pranešimo pradžioje mes t pavoj konstatavome daugiau deduktyviniu b du, o šiuose Markso pareiškimuose matome j atvirai išreikšt paprastais žodžiais. Žmogaus esm , pasak Markso, n ra pavieniame individe. Ji yra visuomenini santyki visuma.

Veikiantysis marksizmo principas komunizme yra gyvai išlaidytas iki šiai dienai. Pavyzd apie tai galime rasti Pranc zijos komunist diskusijose. Sorbonos universiteto profesorius sociologas G. Gurvitchas pra jusio dešimtme io pradžioje ilgai ir r pestingai dirbo prie klas s s vokos nustatymo. Jo studij pabaigoje iš jo labai kruopš iai paruošta ir labai sud tinga klas s aptartis. Ta iau iš šios aptarties paaišk jo, kad klas n ra jau tokia labai reali visuomeninio gyvenimo apraiška. Ši mintis šiandien ne vienam ateina galvon. Kitas pranc zas filosofas, tarp kitko marksistas, tuo reikalu gal jo pasteb ti: « Socialini klasi egzistavimas n ra jau toks

akivaizdus, kaip yra prasta apie tai kalbėti»¹⁹. Jis tarp kitko dar prisimena, kad klasinis ra Soviet S jungoje.

Tačiau mes čia nenorime svarstyti klasės klausimo. Mums yra domu tik kaip Gurvitcho klasės definicijai atsakytas kitas komunistas, kuris yra ištikimas partijos linijai. Iš jo atsakymo mes galime sime pastebėti, kaip giliai jis yra pasisavinęs veikimo pirmenybės prieš buvimą principą ir kaip jis jį pritaiko klasės problematikai. Taigi, R. Garaudy prikiša Gurvitcho definicijai, kad ji yra abstrakti ir kad jai trūksta tikrojo konkretumo. Jis toliau rašo: « Tai, kas yra gyva, konkretu ir realu ir kas sudaro galimybes praktiniam analizavimui ir patikrinimui, tai nėra socialinės klasės, bet socialinės klasės kovoje. Atskirti socialines klases nuo kovos tai reiškia paįame išeities taške vesti tikrovę ir protavimą griauinant principą. Socialiniai klasiniai ra be socialinės kovos »²⁰.

Tenka sutikti su G. Fessard, kad čia pasireiškia pati marksizmo siela²¹. Vien buvimas be veikimo marksizmui nėra pakankamas būtis pagrindas.

3. *Lenino mokslas*. — Kartais kyla klausimas, ar Leninas nėra žmogaus nuasmeninimo kelyje nuėjęs toliau už Marksą. Ar tokiu būdu rusiškasis komunizmas nėra daugiau savaimingas padaras, nepriklausantis nuo Markso ideologijos? Žinoma, šis klausimas yra reikalingas atskirai studijai. Iš anksto jau galima sutikti, kad ne vien komunistiška versija yra galima iš marksizmo. Jis yra galimas ir kitoki, nes sunku yra nustatyti realizavimo galimybes ribas. Tačiau, jei keliamas klausimas, ar komunizmas yra marksizmas, tai Lenino galvosena išduoda, kad jis buvo giliai išstudijavęs Markso raštus ir kad pagrindines jo tezes, kaip veikimo pirmenybę prieš buvimą, jis buvo supratęs panašiai, kaip mes jį priėjome išvaidoje.

Leninas savo pastabose apie Hegelio logiką rašo: « Jeigu visata yra tarp savęs suderintas keitimosi vyksmas, tai mes teoriškai, atskyrimo keliu, galime atskiroms dalims atpažinti tam tikrus dalinius vyksmus, kaip, pavyzdžiui, visuomenę, gamybos priemones, besikeičiančius objektus, žodžius. Juos mes vadiname izoliatais. Izobatas yra kažkas, kas yra ištrauktas iš savo aplinkos erdvėje laike ir medžiagoje. Savyje, dėl to, jis yra fikcija, nes dialektiškai nėra nieko, kas būtų laisvas nuo aplinkos. Tačiau tai yra reali fikcija ta prasme, kad realiai egzistuoja. Pirmasis dialektikos

¹⁹ Cit. iš Gaston Fessard, *De l'actualité historique*, II t., Paryžius 1959, 303 psl.

²⁰ Ten pat, 306 psl.

²¹ Ten pat.

studij žingsnis yra tuos izoliatus išskirti, juos ištirti ir v l juos sujungti, kad jie b t savo aplinkoje»²².

ia mes matome, kad Leninas kitimo vyksm laiko visatos esme. Iš b do, kaip ši tiesa išreiškiamą, galima išvesti, kad Leninas j yra pasisavin s iš dviej mokytoj : Markso ir Hegelio. Atskirus momentus visuotiniame kitimo vyksme jis vadina izoliatias. Tai yra Markso išsireiškimas. Visi kiti šios minties apib dinimai labiau pri-
mena Hegel .

Keitimosi proces Marksas priskiria visai visatai, ta iau iš kitos pus s jis laiko realiais ir atskirus kitimo aspektus. Nors savyje paimti šie iš vyksmo išskirti dalykai yra fikcijos, taigi, filosofiskai ži rint, n ra b tis, ta iau realiniame pasaulyje jie tikrai egzistuoja. Kaip jam sekasi šias dvi viena kitai priešingas id jas suderinti ? Juos derindamas jis nueina grei iau mokslininko-praktiko keliu. Jis si lo atskirus izoliatus išgriebti iš bendros vyksmo t km s, juos ištirti ir v l paskandinti savo aplinkoje. Gal b t, kad komunistin praktika, bent individo atvejuje, vykdo š Lenino patarim . Ji neatsisako tyrin ti žmog , kiek tai prieinama empiriniu metodu, ta iau j ištyrus ji v l j paskandina priverstinio darbo t km je, joki aukštesni išvad iš to nedarydama.

Lenino pasi lymas izoliatus išskirti, ištirti ir v l juos sujungti yra ne kas kita, kaip Hegelio trijų stadij d snio pritaikymas. ia yra tez , antitez ir sintez . Matyt, Leninui, stipriai pasisavinusiam visuotinio vyksmo id j ir kartu ne mažiau stipriai jau ian iam konkre i realyb , Hegelio mokslas dav ger sprendim . Hegelio dialektik Leninas buvo, matyt, gerai sim st s. Tai liudija jo sudaryt šešiolika prieštaravim por , kurios Hegelio dialektikos d ka randa savo suderinim . Pirmoje vietoje jis mini statikos ir dinami-
kos prieštaravim , kuris ia buvo apib dintas. Antroje vietoje jis turi santykiavimo realyb su visais daikt priešingumais vieni ki-
tiems. Santykiavimo b du jie nugali savo izoliacij . Tre ioje vietoje eina išsivystymo dialektika: iš vienos pus s pažanga, iš kitos — dalyko tapatyb . Ketvirtoje vietoje Leninas patalpina išvidini daikto prieštaravim problem . Penktoje eil je jis padeda išorini daikto savybi , kurios yra viena kitai priešingos, suderinim . Tai yra *unitas oppositorum*. Ir toki prieštaraujan i por , kurias Le-
ninas, eidamas Hegelio mokslu, suderina, jis išskai iuoja šešiolika²³. Tokiu b du komunistinei revoliucijai jis suteikia hegelin s dialektikos drabuž .

M s reikalui šios Lenino dialektin s poros yra reikšmingos tuo, kad vyksmo dialektik pastato pirmoje vietoje, tuo b du pabr ž-

²² Cit. iš David Guest, *A Textbook of Dialectical Materialism*, 52 psl.

²³ Ten pat, 52-54 psl.

damos pagrindin marksistin princip . Ir antroje dialektin je poroje yra pastatyta santykio problema, kuri sudaro šio rašinio turin . Deja, neturint po ranka piln Lenino tekst , n ra galimyb s tiksliu jo santykio problem analizuoti.

III. Sintetin dalis

1. *Santykiavimo realyb* . — Koki išeit mes galime rasti iš tos b kl s, kuri mums iškelia prieš akis marksistin filosofija. Išeities ieškojim ia reikia atlikti su dideliu r pestingumu. Mat marksizmas ia operuoja tokiomis vertyb mis, kurios jokiu b du negali b ti laikomos mažavert mis. Vertyb s, kuriomis ia operuojama yra žmogaus veikimas ir jo santykiavimas su kitais asmenimis. J ne teisingas pasukimas viena ar kita kryptimi negali neatsiliepti žaizdomis gyvenime. Bet kokio praktiškai ar laikinai patogaus sprendimo ia negana. Pasilikdamai kiek galint nuošaliai nuo visos veikimo problematikos, bandykime taisyti marksizm žmoni santykiavimo srityje.

Žmoni santykiai yra tokia vertyb , kurios negalima pakankamai vertinti. Paimkime tik teis s srit , su daugybe daugiau ar mažiau laimingai išspr st problem , kurias iškelia žmoni santykiai. Ta iau dar gyviau pasirodo žmoni santyki reikšm , kai mes juos pažvelgiame j laim s poži riu. Tik paimkime tris laiming sias žmogaus gyvenimo situacijas : šeimos santykius, pasilinksmim ir dang , ir mes pamatysime, kad visose šiose situacijose laim priklauso nuo asmenini santyki . Kas gi kitas yra šeimos laim , jei ne asmeniniai santykiai ? Kas gali išaiškinti pasilinksmimio filosofij be asmenini santyki ? Su jais mes, iš vienos pus s esame taip apsiprat , kaip su kasdieniškiausiu dalyku, bet iš kitos pus s, jie yra toki paslaptingi, kad kai mes bandome juos tyrin ti jie beveik išspr sta iš m s d mesio lauko. Aukš iusia prasme santyki reikšm pasirodo danguje. « Dangus yra asmenini santyki padaras. Be meil s santyki su Dievu ir kitomis asmenin mis tyb mis n ra dangaus »²⁴.

Taigi, marksizmas yra teisus atkreipdamas didel d mes žmoni santykius. Bet ar jis yra teisus žmoni santykius pastatydamas aukš iau negu individualius žmones ? (N ra abejon s, kad jis n ra teisus žmoni santykius suveddamas ant ekonomini santyki pagrindo). Kame gl di komunistini santyki pasigadinimo priežastis ?

²⁴ V. J. Bagdanavi ius, *Žmonijos likimas Šv. Jono Apreiškimo knygoje*, Chicago 1953, 384 psl.

Krypt šio klausimo sprendimui mes gal b t gal tume rasti ši laik poeto dilemoje. Poeto problem apskritai sudaro radimas b do prieti prie žmogaus pa ioje išvidin je jo vienyb je. Pasirodo, kad ši laik poetas stovi prieš didesn sunkum savo uždaviniui atlikti, negu kit laik poetas. Per paskutin šimtme io pus Va- kar kult ra yra taip sukr sta ir sumaišyta, kad poetas « turi kal- b ti arba tuštum , atsiradusi žuvus paskutinei pasaul ži rai, arba iš tos tuštumos »²⁵. Poeto uždavinys yra « sujungti prieštarau- jan ius elementus viename išsireiškime »²⁶. Taip aptaria poeto užda- vin K. Burke ir R. Hopper. Toliau jie poeto problem perkelia žmogaus santyki problem apskritai ir pasako vien sakini , kuris siekia toliau negu poetin k ryba ir kuris gali nurodyti krypt , kuria galima b t išeiti iš tos žmogaus pavergimo b senos, kuri yra ved s marksizmas. Jis taip pat gal t nurodyti, kaip b t ga- lima išpildyti t pažad , kurio vilione marksizmas yra sužav j s tiek daug žmoni . Tas sakinys yra: « Bandydami sudaryti santy- kius tarp dviej , mes bandome išreikšti neapsakomyb »²⁷.

Šis literat ros kritik pasisakymas iškelia, kad santykiavimas tarp žmoni yra kažkas tokio, kas išeina anapus paprastai išreiš- kiam dalyk . Pažvelkime truput ši mint filosofiniu poži riu. Jeigu iš tikr j yra du savarankiški vienetai, jeigu yra du tikra prasme laisvi veiksniai, tai santykiavimas tarp j , jiems vienas kito nepavergiant, yra kažkokia nauja b tis, pilna naujos prasm s, ku- rios tie veiksniai ar individai, paimti atskirai, neturi. Ši b tis yra pilna ir gilios paslapties. Ta iau ši santykiavimo realyb n ra ma- noma be savaiming santykiaujan i veiksnii . Marksizmas buvo teisus, kai jis žav jo žmones tarpusavio santyki laime, kaip didele žmogišk ja realybe. Ta iau jis klydo, manydamas ši realyb su- kurti, atimant pirmenyb iš individ ir atiduodant j santykiavimui. Ne, tokiu b du santykiavimo palaima n ra sukuriama. Sunaikinat individus, negalima sukurti žmogiškosios santykiavimo realyb s. Ši realyb , pasinaudojant marksistišku terminu, naudojamu kitam rei- kalui, yra tam tikra « viršvert », kuri yra galima statyti tik ant savaiming , laisv individu.

2. *Marksizme n ra asmen dialektikos.* — Žmogiškasis individas yra labai didel ir gili vienyb tiek savo buvimo tiek veikimo at-

²⁶ Kenneth Burke and Stanley Romaine Hopper, *Mysticism as a solution to the Poet's dilemma*. Straipsnis atspausstas kolektyviniame leidinyje, redaguotame S. R. Hopper : *Spiritual problems in contemporary literature*, New Yorkas 1957, 96 psl.

²⁶ Ten pat, 100 psl.

²⁷ Ten pat, 98 psl.

žvilgiu. Net mirtis šios vienyb s visai nesuardo. Veikime ši vienyb pasirodo tuo b du, kad žmogiškajam individui tenka vis jo veiksm iniciatyva ir atsakomyb .

Šie individo savumai jo santykiavim su kitu individū ne vien išaukština, bet ir apsunkena. Individai nesantykiauja taip paprastai kaip daiktai, sustumti vienas šalia kito sand lyje. Jie santykiauja kaip aktyv s veiksniai, vienas iš kito gaudami ir vienas kitam duodami. Vertyb s, kurios šioje apykaitoje yra vartojamos, yra labai pla ios: ekonomin mis ir žemiškosiomis vertyb mis pradedant ir aukštosiomis dvasin mis baigiant. Santykiavimo b das yra vairs ir daugialytis, kaip ir pats žmogiškasis gyvenimas. ia yra ir prekyba ir dovanojimai ir sipareigojimai bei pasiaukojimai net iki mirties. Nuotaikos šioje apykaitoje taip pat vairoja visa žmogišk j nuotaik vairybe : lengvomis bei taikiomis pradedant ir sunkiomis bei karingomis baigiant.

Šios visos santyki vairyb s n ra komunistin je santvarkoje. Leninas, band s išryškinti Hegelio dialektik ir surad s net šešiolika dialektinio santykiavimo por , nerado vietos asmens su asmeniu dialektikai. Pagaliau jeigu jis ir b t rad s, su marksistiniu individo supratimu ta dialektika nieko negelb t . Ji negal t sudaryti pagrindo pilnutiniam asmen santykiavimui.

Taigi, kalbant apie komunizmo dialektik , grei iau reikia iškelti jos nepilnum , negu jos per didel reikšm jame.

Asmen santykiavias yra didel , reikšminga bet kartu ir paslaptinga realyb . Jeigu kart mes gerai sis moninome asmens savarankiškum , jo gili metafizin vienyb tiek buvime tiek ir veikime, tai galime nesunkiai prieti nuomon , kad kiekvienas priart jimas kito asmens prie jo giliai j palie ia. Kartais jis jam subordinuojasi, bet kartais k sinasi prieš j. Asmenys, patys b -dami veikimo principai, negali vienas su kitu santykiauti taip pasyviai, kaip daiktai. Daiktai gali b ti tik panaudojami, o asmenys gali vienas kitu naudotis. Kad asmenys gali santykiauti vienas su kitu, vienas kito nenaikindami, tai jokiu b du n ra banali paprastyb . Tai yra grei iau nuostabi žmogiškosios prigimties paslaptis. D l to santykiavimas ir slepia savyje daug laim s.

Marksas šios paslapties nesuprato. Vienintel dialektik , kuri jis pripažino žmogišk j asmen plotm je, tai buvo darbo klas s dialektika su visa kita žmonija. Ta iau komunistin praktika liudija, kad ir šitos dialektikos faktiškai jos santvarkoje n ra. Ten n ra net tokio « pokalbio » tarp klasi , koks yra kapitalistin je santvarkoje. Šis komunistinis reiškinys, tiesa, nesiderina su jo veiksmo noru. Ta iau jis labai derinasi su jo turima paži ra žmog . Kai

žmogus yra tik eilin apraiška veikime, tai apie kok savarankišk jo reiškim si negali b ti n kalbos.

Nebuvimas asmenin s dialektikos marksistin je santvarkoje yra paliudijamas ir to fakto, kad ten n ra pokalbio tarp atskir asmen . Ten n ra nuomoni pasikeitimo labiau asmeniniais klausimais. Amerikos technikai, kurie ruoš parod Maskvoje prieš kelet met , gr ž apie tai labai vaizdingai papasakojo. Jie gal j protingai kalb tis su komunistiniais technikais visais techniškais klausimais, bet kai tik jie paliesdavo kok žmogišk klausim , koki asmenis ar j paži ras lie ian i tem , tai komunistiški pokalbininkai dideliu imantrumu sugeb davo gražinti pokalb atgal technin srit .

Vienai iš pirm j lietuvai i atvykus iš sovietin s Lietuvos Amerik , Chicagos Lietuvi Taryba suorganizavo su ja organizacij atstov pasikalb jim . Jai buvo iškelta vairi klausim , o ji juos pagal išgales atsakin jo. Ji buvo paklausta ir apie tarpusav lietuvi santykiavim ir j pasitik jim pavergtoje Lietuvoje. Kiek pagalvojusi, ji atsak , kad senas lietuvi b das vieni kitais pasitik ti yra išnyk s. Tai reikia suprasti, kad dialektika tarp asmen komunistin je Lietuvoje jei ir yra, tai yra tik uždaro nepasitik jimo ir kovos d l b vio formoje.

3. *Kokia tur t b ti sociologija?* — Kai iškeliam e asmenin s dialektikos reikal , pagr st asmens vienyb s supratimu, ir kai tokiu b du žmoni santykiavim matome tam tikroje žmogaus prigimties paslapyje, besireiškian ioje neišsakoma form vairybe, tai mes kaip tik prisiartiname prie tos vietos, kuri Marksas paliko. Jis atsisak žmoni santykiams pripažinti bet kok neapr piamumo ar mistiškumo bruož . Savo pastabose apie Feuerbach jis rašo : « Socialinis gyvenimas iš esm s yra praktiškas. Visos mistikos, kurios teorij iškreipia misticizm , savo proting išaiškinim randa žmogiškoje praktikoje ir tos praktikos supratime »²⁸.

Žinoma, pavadinimas kokio reiškiniu mistišku dar nereiškia jo išaiškinimo. Ta iau paprastas išaiškinimas tokio reiškiniu, kuris n ra paprastu b du išaiškinamas, yra taip pat sav s apgaudin jimas ir klaida. toki klaid patenka Marksas, kai jis praktikoje, suprantama, ekonomin je, nori rasti viso žmoni santykiavimo išaiškinim . Tiesa, reikia sutikti, kad ekonomin praktika žmoni santykiuose vaidina labai svarb vaidmen . Ir nesant teisingos tvarkos šioje srityje, n ra manomas laimingas žmoni santykiavimas. Ta iau suvedimas žmoni santyki ekonomin dinamik yra toks žmogaus pažemimimas, prieš kur šiandien pasisako jau ne vien teologai.

²⁸ *Handbook of Marxism*, 231 psl.

Vienas sociologas, svarstydamas poeto ir sociologo vaidmenį su gyvenime, mano, kad poeto vaidmuo yra didesnis. Šiandieninė sociologija, kuri daugelio mūsų stysenoje yra susidariusi Markso takyje, jis šitaip apibūdina: « Sociologija yra mokslas, kuris galina manipuluoti žmogiškąjį būtybių visumą, neatsižvelgiant asmenybės dvasingumą ir orumą, kurie nėra manipuliuojami dalykai »²⁹. Taip kalba berlynietis profesorius, dabar lektoriumas vairuose Amerikos universitetuose, savo laiku (1928-1931) buvęs *Die Gesellschaft* redaktorius.

Apie žmogaus kilnumą ir apie asmeninius santykius tas pat autorius kiek anksčiau šitaip sako. « Žmogiškosios būtybės gyvena visuomenėje, kuri yra didesnė, negu socialinis procesas, ir platesnė, negu paprastai suprasta istorija. Tai yra visata, kurioje Dievas, visata ir žmogus yra nuolatiniame sąveikoje vienas su kitu »³⁰.

Iš šio pasisakymo mes galime susidaryti vaizdą, kaip plati ir kaip gili iš tikrųjų turi būti sociologija. Sociologija, kokia ji yra šiandien, autoriui atrodo tik labai vargingas mokslas³¹. Aukštoji sociologijos mokslo susidarymui daug reikšmingumą turi didelis poetas, tačiau tik toks, kuris nėra paprastas prekiautojas. « Poeto prigimtis yra amžina; yra ryšys tarp noro išaiškinti sudėtingo žmogaus charakterį, jo santykius su kaimynais bei jį apsupančiu pasauliu ir jo priklausymu dieviškos ir absoliučios prasmės visatai »³².

4. *Mistinis Kristaus Kėnas*. — Kai atokiai nuo Bažnyčios stovintis asmenys pradeda šitaip kalbėti apie žmonių santykių platumą ir gilumą, tai nėra nepatogu prisiminti ir Pijaus XII encikliką apie Bažnyčią, kaip Mistinį Kristaus Kėną, kuri buvo paskelbta 1943 m. Ši enciklika yra reikšminga mūsų temai dėl to, kad ji iš esmės yra žmogaus santykių enciklika. Ji tuos santykius žiūri, kaip kažkoks aukštesnio, mistiško, viršijančio pigiai suvokiamus priežastingumus.

Enciklika, pasirodyma tuo metu, kai marksistinis žmonių santykių supratimas yra pasaulyje plačiai išskleistas savo taku, mums natūraliai yra naujas kelrodis. Ji, akcentuodama mistinį žmonių santykių pobūdį, pradeda taip pat nuo tos vietos, nuo kurios Marksas išdidžiai nusisuko, būtent, nuo aukšto ir neapripiamo žmonių santykių savumo. Tiesa, ši enciklika beveik ištiesai yra atsidėjusi nušviesti tiems prakiliams ir mistiškiems santykiams, kurie jungia krikščionis su dieviškojo Atpirkėjo asmeniu. Tačiau šie san-

²⁹ Albert Salomon, *Sociology and the literary artist*, rinkinyje: *Spiritual problems in contemporary literature*, redaguotame S. R. Hopper, New Yorkas 1957, 21 psl.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

³² Ten pat, 16 psl.

tykiai visiškai nėra iš kelio sociologijai. Mat me, kaip Albert Salomon sociologijon ima žmogaus santykius su Dievu. Taip pat enciklikoje šis prakilnūsūs ryšys nėra imamas atsietai nuo vis kit žmogiškų santykių. Visus asmeniškuosius santykius enciklika glaudžia meilės sferon. Ji šitaip juos apibūdina:

« Šiai Dievo ir Kristaus meilei turi būti lygi artimo meilė. Kaip mes galime tvirtinti, jog mylime dievišką Išganytoją, jei nekeniamėme jo, kuriuos jis pats atpirko savo branguoju krauju, kad padarytų juos savo mistinio Karono nariais? Dėl šios priežasties spėjame, kad Jėzus mylimasis mokyns šiais žodžiais: ' Jei kas sakytu: Aš myliu Dievą, ir nekeis savo brolio, tas melagis. Juk kas nemyli savo brolio, kur mato, kaip jis gali mylioti Dievą, kurio nemato? Tai sakym mes turime iš Dievo, kad, kas myli Dievą, myli ir savo brolį. Tai yra tiesa. Mes tapsime juo glaudžiau su Dievu ir Kristumi susijungę, juo labiau tapsime vienas kito nariu ir artimais vieni kitais. Ir mes patys busime juo labiau meile susivieniję ir susiję, juo karštesnis bus meilė, kuria mes jungiamės su Dievu ir su mūsų dieviška Galva »³³.

Šie žodžiai yra labai verti, kad mes juos perkeltume visuomeninius mūsų santykius. Jie yra verti išsami studija kaip tik marksistini santykių kontekste. Kelias, kuris galėtų mus vesti šiuos žodžius dvasiniam pilnui, galėtų būti kaip tik marksistinis realizmas. Jis galėtų būti tarsi peilis, kuris perskrosto į vidų turinį ir padėtų mums eiti į vidų. Tas realizmas galėtų būti šio teksto analizavimo priemone.

Pagaliau, ir marksistinis santykiavimo ilgesys, kuris suvilioja tautas, tegul paskatina mus šiuo pareiškimu susidomėti. Su panašiu ilgesiu mes pažvelkime į žmonių santykių reikšmę, su kuriuo jie žvelgia marksizmo suviliotus žmogus. Tuos santykius mes žvelkime, kaip kažką labai gyvo ir tekančio, bet kartu, kaip kažką labai realaus, ko negalima prarasti be esminio praradimo savo gyvenimui.

Kai mes su šitokiu santykių realumo ir jo aktualumo žvilgsniu eisime į pacituotą enciklikos skirsnį, jis liausis mums būv atitaukta teorija. Tada išoriškai pasirodys išvidinis jos tiesos visu savo realumu ir aktualumu. Tiesos, kurios pirmu žvilgsniu atrodo per daug harmoningos ir aukštos, kad būtų realios ir gyvenimiškos, šio komunistinio peilio dėka pasidarys kasdieniškai realios.

5. *Kryžiaus metodika*. — Gali kai kam atrodyti, kad mes per didelį vaidmenį skiriame marksizmui, norėdami pasisavinti encikli-

³³ *Papieži enciklikos ir kalbos*, 1949, 526 psl.

kos teikiam malon . Kam ia yra reikalingas marksizmas, kai iš vienos pus s yra apreikšta tiesa, o iš kitos — tikintis žmogus ? Iš tikr j teoriškai jis neb t reikalingas. Taip, kaip teoriškai rodos, išganymo istorijai nebuvo reikalingas kryžius. Gal jo žmonija Krist pasisavinti be jo kryžiaus aukos. Ta iau labai harmoningas, labai aukštas Kristaus gyvenimas tur jo susitikti su kryžiumi. Paliekant nuošaly visus kryžiaus pasitarnavimus krikš ionybei, bene didžiausias jo pasitarnavimas gl di kraštutiniame Kristaus maloni surealinime.

Kryžiaus kent jim d ka Kristaus idealui jau negalima daryti priekaišto, kad jis n ra realus, kad jis bijo susitikti su realia gyvenimo tikrove. Jeigu mes su šia kryžiaus pamoka eitume t žmoni santyki ideal , kuris yra išreikštas enciklikoje, mes susilauktume panašios palaimos, kurios yra susilauk visi Kristaus kryžiaus kan ios dalyviai. Taigi, š ideal mes turime eiti ne kaip nuo gyvenimo atsieti steb tojai, bet kaip aktyv s tyrin tojai tos visuomenin s realyb s, kuri šiandien pasaulyje kuria komunizmas. Šiai palaimai yra b tina s lyga: neatsitraukti nuo kryžiaus kalno, t. y. neatsisakyti tos problematikos, kuri prieš akis mums šiandien patstato komunistin s santvarkos realyb .

Ji mums iškelia ypa du momentus : žmoni santyki reikšm ir j realin pob d . Mat me, kad ši klausim sprendimai marksizme yra klaidingi. D l to juos ir palikime nuošaly. Ta iau paimkime pat reikal , kurio reikšm marksizmo k r jai suprato. Suteikime dabar šios problemos realum enciklikos si lymui tapti « vienas kito nariu » ir paži r kime, k mes gausime.

Peržvelgti visas gyvenimo sritis, padarius šitoki sintez , jau b t perdelis šio pranešimo išsimas. Tai b t atskir dideli darb uždavinys, kur tur t atlikti pašaukti darbininkai. Bet pavyzdžiui paimkime tik dvi sritis: apaštalavimo srit ir kain bei uždarbi srit . Šios abi sritys yra žmoni santyki sritys. Paži r kime, kaip jos reaguos, kai jose suderinsime didel realizm su teisingu ir krikš ionišku žmogaus supratimu.

6. *Apaštaliv veikla*. — Šiandien daug kalbama apie apaštalavim , bet ne mažiau jau iama, kad m s apaštališkam nusiteikimui kažko labai realaus tr ksta. Iš vienos pus s tiek Bažny ia, tiek teologai stengiasi suvokti tuos gilius ir tvirtus pagrindus, kuriais remiasi m s apaštalavimo pareiga. Ta iau iš kitos pus s yra jau iama ne mažiau aktyvus ir gilus nepasitenkinimas apaštalavimo darbu. apaštalavim ži rima kaip agitacij , kaip nat ralaus žmogaus apsisprendimo dirbtin taigojim , ir nerandama egzistencini pagrind apaštališkai veiklai. Geriausiu atveju apaštalavim

mes esame link žiri, kaip santykiavimo išmald, kaip santykiavimo bodos form, o ne kaip esminis santykiavimo lytis.

Kokio realizmo šioje srityje buvo pasiek pirmieji krikščionys, mes galime patirti iš vieno vadinamo Antrojo Klemenso laiško sakinio. Abejotina, ar tas laiškas yra Klemenso, bet yra tikra, kad jis yra vienas iš pirmųjų krikščionijos pamokslų. Jo autorius apaštališkus santykius žiri su tokiu santykiavimo realizmu, kuris šiandien mus stebina.

Lektorius, ar, msiškai, pamokslininkas, baigdamas skaityti savo pamokinimą, sako: «Aš skaitau jums šį paskatinimą ... kad jūs išgelbėtumėte ne tik save pačius, bet ir t, kuris jums skaito»³⁴. Atkreipkime dėmesį, koki gili tarpusavio santykių realybė jau yra šis pamokslininkas. Jam šis susitikimas su klausytojais ir šis skaitymas nėra viena iš jo gyvenimo smulkmenų, kuri praeina be pdsako. Jam šis susitikimas yra tokios ršies, kad nuo jo jis negali būti laisvas. Ar šiandien pamokslininkas, katechete sesel ar pasaulietis apaštalas turi tokį gilų santykio su savo klausytojais supratimą, kad sakyti, jog nuo jo klausytojų išganymo priklauso ir jo paties išganymas? Priešingai, yra atvejai, kai, pamokslininkas, norėdamas didesnio efekto, išbarso savo klausytojus už jų nuodmes, pasako: «Ne mano plaukai svils, kai jūs bsite pragare».

Apaštalas šiandien geriausiai atveju stovi nepriklausomai nuo klausytojo. Jis pasilieka neutralus jo išganymui ar bent ne taip asmeniškai suinteresuotas, kaip Klemenso laiško skaitytojas, kuris savo paties išganymsieja su savo klausytojo išganymu.

Šiame laiške mes matome tokį santykiavimą, kuris netrukus gali išvirsti tokiu aukštu santykiavimo realizmu, kur mes sutinkame pas pirmuosius kankinius, kai jie taip myli savuosius, kad savo gyvybę atiduoda už juos.

Gali kilti klausimas, ar šis laiško autoriaus priklausomybės išpažinimas nuo savo klausytojų neslepia savyje taip pat žmogaus pavergimo prado. Ar jis nereiškia kolektyvizmo, panašaus marksistiškumo? Tai tenka atsakyti, kad toks pavojus iš tikrųjų būtų, jeigu krikščionybėje asmuo nebūtų pastatytas aukščiau už visoki veiklą. Nesunaikinamas asmens pobdis krikščiongalina atlikti labai didelių pasiaukojimo veiksmus tarpusavio santykių srityje, savs nesunaikinant ir nesukuriant kolektyvizmo.

7. *Kain ir uždarbysritis*. — Tai buvo realistinis santykių pavyzdys iš apaštalavimo srities. Dabar pažvelkime žemiškąjį reikalą sritį: kainas ir uždarius. Nevaldomas individualizmas šioje srityje žmonisantykius yra labai apgadinęs, kai kur net juos

³⁴ *The Apostolic Fathers*, New Yorkas 1947, 19 skyr., 77-78 psl.

nutrauk s. K gali šiems santykiams duoti enciklikos keliamas tarpusavio žmoni ryšio pabr žimas, jei mes j ateiname su realistiniu nusiteikimu ir žmoni bendravimo ilgesiu.

tai atsakym galima rasti pas žym vokie i ekonomist O. von Nell-Breuning . Pirmiausiai jis sustiprina m s metodin realumo nusiteikim . Realumo reikal ekonominiuose santykiuose jis apib dina šitokiais dr siais sakiniais. «Ekonominis veik jas neprivalo savo *Ethos* skolintis iš ne ekonomini , ekonomijai svetim ar net ekonomijai priešing vertybi ir norm . Ekonomin sritis turi savo nuosav vertingum , savo nuosav etin norm . Ekonomin etika yra dalykas, išvidinis ekonominei sri iai. Ekonomin veikla n ra nei a-etin , nei anti-etin . D l to tikslingas ir taisyklingas ekonominis veikimas, kaip toks, yra kartu ir doriškai vertingas veikimas »³⁵.

Iš šio kompetentingo pasisakymo mes matome, kiek daug neteisyb s mes galime padaryti ekonominei sri iai, nor dami j vertinti ir j normuoti kad ir iš idealistin s filosofijos pasiskolintais d sniais. Netenka abejon s, kad ekonomonio veikimo dorinis nepakankamas vertinimas bus past m j s ekonomin srit ieškoti užuov jos mark-sistin je filosofijoje.

Tiek galima pasakyti apie ekonomin s veiklos realum . Dabar paži r kime, kaip tas pat autorius gražiai iškelia plataus m sto bendradarbiavimo reikal ekonomin je srityje.

Savo mint jis paskelbia ryšium su kai kieno daromais pasi - lymais, kad vairi gamini kainas nustatyt tos srities darbuotojai. B tent, kad angli kainas nustatyt angliakasiai, jav kainas — kininkai ir t.t. Šitok pasi lym autorius laiko nepriimtiniu d l tos priežasties, kad nei angliakasiai, nei kininkai nei kit profesij žmon s negyvena vieni nuo kit nepriklausomi. D l tos priežasties « n ra jokios autonomin s anglies kainos, lygiai kaip n ra autonomin s ir duonos kainos. D l to negali b ti autonominio kas j atlyginimo, kaip ir autonominio valytoj atlyginimo. Visos kainos yra *santykini* skai iai »³⁶. Bet kas tada tuos santykius turi nustatyti ? Atsakydamas tai autorius taip pat pasilieka laisvo santykiavimo erdv je. Juos turi nustatyti laisva rinka, kaip laisvo santykiavimo forma. Tik tada, kai šios laisvos institucijos n ra ar ji neveikia, gali ateiti visus apimanti staiga.

Š kain klausimo sprendim mes ia pacitavome tam, kad parodytume, kaip žmoni santykiavimo sritis yra praktiška. Šis pavyzdys mums liudija, kok real ryš Mistinio Kristaus k no id ja, besireišianti meile, gali ir privalo tur ti visuose m s santykiavimuose.

³⁵ O. von Nell-Breuning, *Wirtschaft und Gesellschaft heute*, It., Grundfragen, Freiburgas 1956, 206 psl.

³⁶ Ten pat, 231 psl.

Pabaiga

T. S. Eliot žvilgsnis Ryt Europ

Užuot užraš s šios studijos motto jos pradžioje, aš noriu užrašyti ji dabar, pabaigoje. Pradžioje jis b t buv s mažiau suprantamas. O ir pabaigoje jis yra reikalingas kai kuri paaškinim . Aš j paimu iš T. S. Eliot poemos *The waste land (Apleista šalis)*.

Mintis, kuri mes šiuose svarstymuose gal jome pasisavinti ir kuri sudaro vis išvad pagrind , yra, kad žmoni santykiavimas yra kažkokia slaptinga realyb , kuri asmenis ne naikina, bet juos praturtina, ir kuri kyla iš asmen veiklos. Galimas dalykas, kad ši realyb tur jo prieš akis Kristus, kai jis sak : « Kur du ar trys susirink mano vardu, ten aš esu j tarpe»³⁷. Jei Kristus save identifikuoja su šiuo santykiavimu, galime nujauti, kokia ši realyb yra vertinga.

Ši mint vaizdingai išreiškia T. S. Eliot savo poemos penktojoje dalyje, kuri yra pavadinta, «k griaustinis kalb jo». Savo paaškinime, prid tame prie šios dalies, autorius sako, kad ia jis turi galvoje Kristaus kelion Emaus ir šiandienin Ryt Europos gedimo proces .

Pirmojoje poemos dalyje autorius aprašo susitikim Münchene su viena moterimi, kuri sakosi nesanti rus , bet lietuv ir yra stipriai pasidavusi vokiškai takai. Ji skai iusi daug apie nakt ir einanti pietus ieškoti žiemos.

Ši poema, kiek trumpa, tiek nelengvai apimama. Autorius vienan vaizdan nori glausti labai toli vienas nuo kito stovinius dalykus. Ryt Europ autorius vaizduoja tokioje b kl je, kur yra tik negyvi kalnai su ištrup jusiais dantimis, kurie negali spjauti. Ten negali nei stov ti nei s d ti. Griaustiniai ten neatneša lietaus. Ta iau po ši vaizd autorius turi šitoki strof .

«Kas yra tas tre iasis, kuris visada eina šalia j s ?
 Kai suskaičiuoju, tai greta esame tik j s ir aš,
 Bet kai ži riu baltu keliu pirmyn,
 Tai visada dar kitas eina šalia j s .
 Jis slenka apsisup s rudu apsiaustu, apsigaub s,
 Nežinau, ar jis vyras ar moteris,
 —Tai kas, pagaliau, yra tas, kitoje j s pus je ? ».

³⁷ Mato 18, 20.

PANAUDOTA LITERAT RA

- Bagdanavi ius Vytautas, M. I. C., *Žmonijos likimas Šv. Jono Apreiškimo knygoje*, Chicaga 1953.
- Burke Kennet and Hooper Stanley Romaine, *Mysticism as a solution to the poet's dilemma*, straipsnis atspausdintas kolektyviniame žyd , protestant ir katalik autori leidinyje : *Spiritual problems in contemporary literature*, New Yorkas 1952, ²1957, 95-115 psl.
- The so-called second letter of St. Clement*, translated by F. X. Glimm, rinkinyje : *The Apostolic Fathers*, New Yorkas 1947, 61-79 psl.
- Copleston Frederick S. J., *Contemporary Philosophy*, Westminster Maryland 1956.
- Guest David, *A textbook of Dialectical Materialism*, New Yorkas 1939. — David Guest yra jaunas anglas matematikas ir filozofas, žuv s Ispanijos sukilime 1938 m., b damas 27 met , kaip Brit batalijono narys.
- Eliot T. S., *The waste land and other poems*, 1930, ²1958.
- Engels Friedrich, *Ludwig Feuerbach*, rinkinyje : *A handbook of Marxism*, New Yorkas 1935, 214-228 psl.
- Fessard Gaston, S. J., *De l'actualité historique*, II tomas *Progressisme chrétien et apostolat ouvrier*, Paryžius 1959.
- Kvteska Vincas, *Markso moksliskas garsas*, (rankraštis).
- Marx Karl, *Theses on Feuerbach*, rinkinyje : *A handbook of Marxism*, New Yorkas 1935, 228-231 psl.
- Marx Karl ir Engels Friedrich, *The communist manifeste*, rinkinyje : *A Handbook of Marxism*, New Yorkas 1935, 21-59 psl.
- Nell-Breuning, S. J., Oswald von, *Wirtschaft und Gesellschaft heute*, 11., *Crundfragen*, Freiburgas 1956.
- Pijus XI, *Divini Redemptoris*, enciklika, prel. dr. F. Bartkaus vertimas, vysk. dr. Vincento Brizgio paruoštame leidinyje : *Popieži enciklikos ir kalbos*, Lietuvi kolonija Scheinfelde 1949, 430-465 psl.
- Pijus XII, *De Corpore Christi mystico*, enciklika, kun. dr. J. Maknio vertimas, vysk. dr. V. Brizgio paruoštame rinkinyje : *Popieži enciklikos ir kalbos*, Lietuvi kolonija Scheinfelde 1949, 493-548 psl.
- Salomon Albert, *Sociology and the literary artist*, rinkinyje : *Spiritual problems in contemporary literature*, New Yorkas 1957, 15-24 psl.
- Van Steenberghen, Fernand, *Philosophia Lovaniensis, Ontologie*, vokiškas vertimas A. Guggenberger, Einsiedeln 1953.

Kun. Vytautas Bagdanavi ius, M. I. C.

Chicaga, J. A. V.

THE RELATIONS AMONG PEOPLE IN COMMUNISM

by

Rev. Vytautas Bagdanavičius

Summary

The author approaches the reality of Communism from the point of view of mutual human relations. He points out that the closeness of human relations is the main lure for human beings everywhere to join Communism. On the other hand, the practices of community of people present the main difficulty to live the Communistic system.

The author poses the following question : Is it possible to maintain close human relations in the Communistic system and to avoid the slavery of Communistic collectivism ? Inquiring into the appropriate texts of Marx, Engels and Lenin the author comes to the conclusion that the closeness of human relations undermines the very nature of individual and personal being. There is no real possibility to save Communism within the Concept of Human Being, as it is understood in the Communistic terms.

Supporting the real importance of human relations he points out, that human relations as such compose extremely high human reality, which can't be saved otherwise than by preserving undamaged individual beings. The problem of human relations goes so far out that it reaches into the mystical sphere, from which Marx turned away from. The Marxist experiment, with its extraordinary stress on the actual reality, is a very powerful and hard demand to Christian society, who must look anew to their schemas of mutual relations. The Communistic demand urges us to create a real social body with the ideas expressed in the encyclical — Mystical Body of Christ.